

IX Міжнародна науково-практична конференція
«Study of world opinion regarding the development of science»,
22-25 листопада 2022 р., Прага, Чехія

Секція – історія

БОРОТЬБА МОРАВСЬКИХ І СИЛЕЗЬКИХ СТАНІВ ЗА ПРАВА ТА СВОБОДИ У ЧЕСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ (1471–1500 РР.)

Андрусяк Ярослав Ярославович
к.і.н. (Ph.D), доц., доцент кафедри

Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби,
факультету історії та міжнародних відносин,
ВДНЗ «Ужгородський національний університет»
yaroslav.andrusyak@uzhnu.edu.ua

Чеська шляхта намагалася відстояти свої права і привілеї після смерті короля Їржі з Подебрад (1458–1471) та відвернути загрозу війни. Чеські вищі стани насамперед бажали обрати короля, який зумів би відстояти їх інтереси та підтвердити їх права і свободи. За такої складної політичної ситуації мали відбутися вибори нового короля у Кутній Горі. Угорський король Матяш Корвін (1443–1490) програв дипломатичну боротьбу і на чеський трон було обрано представника династії Ягеллонів Владислав II (1471–1516) [1, с. 125-129]. Це призвело до продовження так званої «Богемської війни» (1466–1478).

Важливу роль у військово-політичному протистоянні між Владиславом II та Матяшем Корвіном відіграла чеська, моравська і силезька шляхта. Політична нестабільність, постійні заворушення і війни, важка економічна ситуація змусили шляхту відреагувати. Мова йшла про об'єднання всіх чеських земель під владою династії Ягеллонів. Високі податки викликали невдоволення панів, рицарів та духовенства у Моравії, Силезії, Лужицях. Крім того, шляхта повинна була забезпечувати Матяша Корвіна коштами для ведення війни [2, с. 63-64].

Військові дії відновилися у 1474 р., коли Матяш Корвін вторгся з військом у Моравію. Війна Матяша Корвіна в Моравії та Богемії не була підтримана чеськими, моравськими і силезькими станами [3, с. 206; 4, с. 11]. У єдиній битві на полі біля Жвановіц 12 жовтня 1474 р. військо Матяша Корвіна зазнало поразки і відступило до Вроцлава (чеськ. Vratislava, нім. Breslau) [5, с. 423; 6, с. 121-130]. Внаслідок чого було підписано Вратіславське перемир'я з 8 грудня 1474 р. по 25 травня 1477 р. Документ по суті поділив чеські землі на сфери впливу між Матяшем Корвіном і Владиславом II та врегулював політичні відносини [5, с. 415-418; 7, с. 78].

Протистояння між Владиславом II і Матяшем Корвіном тривало і в політичній сфері. На 15 січня 1475 р. був призначений з'їзд у Празі. Єдині відомості про цей з'їзд подає Ян Длугош [8, с. 223-224]. На з'їзді було встановлено, що Владиславу II мають належати Богемія, обидві Лужиці і два князівства в Силезії, зокрема Свідніцьке і Яворське, а до Матяша Корвіна

відійде вся Моравія з частиною Силезії. У разі смерті Матяша Корвіна без законного спадкоємця всі володіння мають перейти Владиславу II. Якщо Владислав II матиме законного спадкоємця чоловічої статі, то має виплатити за ці землі 400 тис. золотих. Якщо ж Владислав II помре, не залишивши законного спадкоємця, то договір матиме зворотню дію на користь Матяша Корвіна з єдиним винятком: Оломоуцьке єпископство має залишатися під владою чеського короля [3, с. 65]. Також відомо, що 16 червня 1477 р. Владислав II підписав у Відні перемир'я з панами, які чинили опір проти нього в Моравії (перемир'я мало силу до 1478 р.) [9, s. 107].

Всі розділи угоди 7 грудня 1478 р. були зачитані і записані латиною, а 21 липня 1479 р. обидва королі особисто в Оломоуці підтвердили всі домовленості [3, s. 120-122; 4, s. 149; s. 102; 10, s. 120-121]. Зауважимо, що Оломоуцьку угоду підтвердили моравські, силезькі, та лужицькі стани [11, s. 387-89; 12, s. 88; 13, s. 281-282]. Таким чином, так звана «Богемська війна» завершилася. Чимала роль у підписанні угоди належала чеській, моравській і силезькій шляхті, яка насамперед відстоювала власні інтереси.

У політичному плані Оломоуцький з'їзд поставив Чеське королівство у складне становище. Король мав реальну владу лише у своїх володіннях, де-факто навіть Моравія вже не підпорядковувалася йому. Моравська і силезька шляхта, розуміючи ситуацію, прагнула зміни феодальної системи та покращення своїх політичних позицій на зразок чеської шляхти [14, с. 54].

За таких обставин питання щодо прав та привілеїв не оминули стани Моравії та Силезії. Вищий стан вимагав надання їм більших прав. Вирішення цього питання лягло на плечі Цтібора Товачовського з Цімбурка. Перші переговори з цього питання відбулися 6 вересня 1479 р. у Брно в присутності короля Матяша Корвіна, а рішення записане до земських дошок. За новим записом відмінено надання переваги в судах і радах представникам давніх родів над менш знатними родами і розподілено представництва в судах і радах. Також замість латини вводилася чеська мова.

Останні роки життя Матяша Корвіна ознаменувалися погіршенням відносин між Угорським та Чеським королівствами, а також наступом на політичні права вищих станів Моравії і Силезії. Після смерті Матяша Корвіна (1490 р.) боротьба за угорську корону була напруженою. Королем було обрано Владислава II Ягеллона (15 липня 1490 р.) Згідно з домовленостями з угорським дворянством (та рішенням Оломоуцького з'їзду), Владислав II мав виплатити 400 тис. золотих за приєднання земель Моравії, Силезії та Лужиць до Чеського королівства. Стани вищевказаних земель вважали абсурдною виплату коштів Владиславом II по суті самому собі. Лише Силезія підтримала ідею сплати коштів (Силезія протистояла гуситському руху й мала багато прихильників серед угорського дворянства) [14, с. 55].

Між представниками різних груп чеської шляхти розпочалися непорозуміння та суперечки. Шляхта, містяни і духовенство очікували від короля підтвердження вимог. За таких обставин був призначений з'їзд на 17 травня 1497 р. у Празі [9, s. 120]. На жаль, хроністи не залишили нам інформації про учасників з'їзду, його перебіг та їх вимоги. Відоме лише часткове рішення

з'їзду. Два рішення стосувалися Моравії: 1) моравські пани, перебуваючи на засіданні, відтепер мали засідати з лівого боку від короля; 2) чеський маршалок під час засідання в Моравії мав сидіти під гетьманом моравським, а в інших краях між чеськими урядовцями (на своєму місці) [9, s. 122-123; 15, s. 123].

Доказом покращення відносин між Владиславом II та моравськими станами є той факт, що коли король проїжджав Моравією у 1497 р., до нього звернулися чільні пани Моравії. Вони вказали королю на документ, за яким не було визначено, до Чехії чи до Угорщини вони належать. Проблема полягала в тому, що в моравському статуті були розділи, за якими Моравія могла від'єднатися від Чеського королівства. Стани просили ліквідувати ці розділи в статуті, щоб надалі позбавити будь-кого такої можливості. Зауважимо, що пізніше при укладенні «Земського статуту Владислава II» ці розділи не будуть включені. Таким чином, король планував видати документ, який би визначив їх становище (цього не сталося) [7, s. 251-252].

Також 28 листопада 1498 р. стани Силезії в Буді отримали від Владислава II запис про підтвердження їх прав і свобод. Це так званий великий привілей «Magna Charta», який узаконював, що лише силезький пан може бути призначений королем їх земським гетьманом. Всі князі мали судитися при королівському дворі у Вроцлаві. Щодо оборони кордонів, то Силезія, крім військової служби, не повинна була більше надавати військову допомогу. Присягу чеському королю силезці мали давати лише у Вроцлаві, за винятком Свідніцького і Яворського країв. Без їх дозволу король не мав права впроваджувати на тих землях нові податки [5, s. 576-77; 16, s. 26; 17, s. 161; 18, s. 564; 19, s. 80-83].

Щодо законодавчого процесу, то перші спроби кодифікації законів у Чеському королівстві відбулися за правління короля Їржі з Подебрад. Відзначимо, що це була ініціатива шляхти, яка намагалася послабити владу короля [20, s. 24-34]. Слід зауважити, що в Чеському королівстві земське право насамперед було правом вищих станів (панів і рицарів). Міський стан зазнавав постійних утисків та обмеження прав. Ще в 1480-х роках у Моравії діяла так звана «Книга Товачовська» (автор Цтібор Товачовський із Цімбурка). Вона посилювала права шляхти і послаблювала права міського стану. «Книга Товачовська» не набула поширення в Богемії, тому що тут позиції королівських міст були сильніші, ніж у Моравії [11, 15-111; 5, s. 512].

У 1495–1496 рр. суперечки серед панів, рицарів та міського стану щодо діяльності судів та недосконалості земських законів призвели до видання праці Вікторина Корнелія з Вшеград (1460–1499) «Про права, суди та дошки землі Чеської», написаної чеською мовою. Однак концепція автора не отримала визнання, оскільки була спрямована на захист інтересів міського стану.

Все це вимагало уніфікації законів. Протягом 1499–1500 рр. відбувався процес створення зведеного збірника законів. Книга «Земського уставу» була видана 18 липня 1500 р. Офіційним автором видання є Владислав II Ягеллон, а насправді – Альбрет Рендл з Оушаві, королівський прокурор (1498–1509), борець проти міського стану. В народі збірник законів прозвали «право

Рендлове». Це перший кодифікований збірник законів (складається з 576 статей) в Чеському королівстві [21, с. 21].

Отже, вперше об'єднання земель Чеської корони могло відбутися у 1471 р. під час виборів короля. Однак, Матяш Корвін не був підтриманий чеською, моравською, силезькою і лужицькою шляхтою, яка бажала об'єднання під владою Владислава II Ягеллона. Молода і слабка кандидатура вабила стани і вбачала підтвердження їх прав і привілеїв.

«Богемська війна» завершилася підписанням Оломоуцького миру, що розділив чеські землі й чеські стани. Однак, Моравія і Силезія тяжіли до об'єднання з Чеським королівством. Розпочалася довготривала боротьба моравських і силезьких станів за свої права і свободи. Спочатку ця боротьба тривала проти наступу збоку Матяша Корвіна, а після довгоочікуваного об'єднання чеських земель в складі Чеської корони у 1490 р., проти чеської шляхти. Моравські й силезькі стани вимагали зрівняти їх права і привілеї. Після довготривалих суперечок це призвело до видання «Земського статуту Владислава II Ягеллона 1500 р.», що завершив юридичне оформлення станово-представницької моделі державного управління і передав владу вищим станам чеського суспільства.

Список літератури

1. Андрусак Я.Я. Польсько-Угорське протистояння на Кутногірському з'їзді 1471 року та позиція чеського дворянства / Ярослав Андрусак // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. – Тернопіль, 2009. – Вип. 1. – С. 125-131.
2. Андрусак Я.Я. Роль чеського дворянства у військово-політичному протистоянні між Владиславом II Ягеллоном та Матяшем Корвіном у 1471–1475 рр. / Ярослав Андрусак // Ужгородські чеські наукові читання: міжнародна науково-практична конференція УжНУ. – Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2013. – С. 62-67.
3. 29. Naas A. Katalog listin z let 1438–1526 // Archiv koruny české 6. – Praha : Archivní správa ministerstva vnitra, 1958. – S. 114–115, 120–122, 132–136, 170–171, 206.
4. Pošvář J. Politický vývoj ve Slezsku v letech 1471–1526 / J. Pošvář. – Opava : Slez. ústav ČSAV, 1960. – 28 s.
5. Čornej P., Bartlová M. Velké dějiny zemí Koruny České (1437–1526) / P. Čornej, M. Bartlová. – Praha-Litomyšl : Paseka, 2007. – Svazek VI. – 839 s.
6. Denis A. Konec samostatnosti České / A. Denis. – Praha : Šolc a Šimáček, 1932. – Díl I. – 301 s.
7. Palacký F. Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě / F. Palacký. – Praha : L. Mazáč, 1930. – Díl V. – 578 s.
8. Joannis Dlugossii Senioris Canonici Cracoviensis Opera omnia. Historiae Polonicae / A. Przewdziecki. – Cracoviae : Typ. "Czas", 1878. – Libri XII. – T. 5. – 702 s.
9. Čechura J. České země v letech 1437–1526. Jagellonci na českém trůně 1471–1526 / J. Čechura. – Praha: «Libri», 2012. – Díl II. – 423 s.

10. Veselý Z. Dějiny českého státu v dokumentech / Z. Veselý. – Praha : Viktoria publishing, 1994. – 543 s.
11. Kniha Tovačovská, aneb, Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova. Paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství Moravském / V. Brandla. – Brno : Nákl. vlastním [i.e. V. Brandla], 1868. – 136 s.
12. Kvirenc J., Kunstová E. České dějiny do roku 1914. Historie v dokumentech / J.Kvirenc, E.Kunstová. – Liberec : Dialog, 2006. – 208 s.
13. Ze sněmu obecního v Brně okolo 1. září 1480, Stavové moravští přistupují ke smlouvě uzavřené v Olomouci mezi králem Vladislavem Českým a Matiášem Uherským, pokud se týkala Moravy / F. Kameníček (ed.) Sněmy Moravské z let 1477–1480 // Archiv Český 10. – Praha, 1890. – S. 281–282.
14. Андрусяк Я.Я. Оломоуцький мирний договір 1479 року та вплив його умов на політичне становище земель Чеської корони / Ярослав Андрусяк // Науковий вісник УжНУ. Серія: Історія. – Ужгород : «Говерла», 2017. – Вип. 1 (36). – С. 53-57.
15. Privilegia non regalium civitatum provincialium regni Bohemiae annorum 1501–1526. Privilegia nekrálovských měst českých z let 1501–1526 // Codex juris municipalis IV. 3 / A. Haas – Praha : Československé akademie věd, 1961. – 399 s.
16. Bobková L. Česká koruna na rozcestí. Dezintegrační tendence v zemích české koruny v 2. polovině 15 století / Doba Jagellonská v zemích České koruny 1471–1526 // Sborník katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy (KTF UK). – Praha, 2003. – S. 19–27.
17. Borák M. Slezsko v dějinách českého státu // Sborník příspěvků z vědecké konference, pořádané pod záštitou prezidenta České republiky Václava Havla u příležitosti 50. výročí Slezského ústavu SZM v Opavě. – Šenov u Ostravy : Tilia, 1998. – S. 205–210.
18. Slezsko v dějinách českého státu (1490–1763) / Z. Jiráska. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2012. – Díl 2. – 592 s.
19. Žáček R. Slezsko. Stručná historie státu / R. Žáček. – Praha : Libri, 2005. – 218 s.
20. Vladislavské zřízení zemské / P. Kreuz, I. Martinovský. – Hradec Králové : Skriptorium, 2007. – 528 s.
21. Андрусяк Я.Я. Юридичне оформлення станової монархії в Чеському королівстві за правління Владислава II Ягеллона (1495 – 1500 pp.) / Ярослав Андрусяк // Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: статті та матеріали IV-ї міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора Г.Л. Бондаревського (1920–2003 pp.) (9–10 квіт. 2013 р., м. Луганськ) / Під ред. М. С. Бурьяна. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2013. – С. 20-23.